

ל ה ש ל י מ ן לתמונות מתקבלות על הדעת, על כל פנים ל ה ב י ן מ ה ש ח ס ר , לו היה צועד לפנינו ומראה לנו איך הוא עמל למצוא תעודות ולגלות דברים סתומים ולברר דברים מוטלים בספק. אבל יוסף פלאביוס אינו מוצא כל ליקוי במאורעות, אין דבר שהוא מפקפק בו, אין דבר קשה לו, והוא מעיז להניח את דעת עצמו ואת דעת הקורא בידיעות צנור מות וסותרות זו את זו מספרי עזרא ונחמיה ומגלת אסתר, ולעבור מזה (מבלי לשאול, מה בינתיים ומה היה בצד זה ואיך השתלשלו חיי היהודים בארץ ובתפוצות) אל המסע האגדי של אלכסנדר וצאת הכהן הגדול לקראתו (דבר שכבר הוברר כי איננו היסטורי וזה לא כבר הראה יהושע גוטמן את מקור האגדה). א י ן ל ו ח ו ש ה י ס ט ו ר י ואף לא השאיפה האמתית לכתוב קורות הזמנים מתוך ברור והסברה, כמו שאמרתי: הוא רק סופר מצויין, הראוי לתהלה רבה מאוד על מסרו נפשו להגן על כבוד עמו ותורתו, ועל שהיה הסניגור הנלהב הראשון לישראל בגולה.

השקפתי זאת נמצאת ביסודה גם בספרו של צ' ר י ק ו ב ר , היהודים והיוונים בתקופה ההלניסטית (תל-אביב, תרצ"א). בדברו על יוסף בן טוביה, אשר עליו כה רבו הדברים בספר שנים עשר של הקדמוניות, הוא אומר (ע' 166): „סיפורו של יוספוס מלא מעשיות בדויות ודברי אגדה“; ובהגיעו לתקופת אנטיוכולס הג' והד', כעשרים שנה לפני התקוממות החשמונאים, שלגבי היסטוריון רציני נודעת חשיבות רבה לידיעת המאורעות והיי העם בימים ההם, הוא נאלץ לתרוץ את המשפט הקשה (ע' 193): „יוסף בן מתתיהו עובר על התקופה כמעט בשתיקה גמורה; שתיקתו זו מעידה עליו שלא התעניין במאורעות שקדמו למרידת החשמונאים, וכשהוא נוגע בהם דרך אגב, הוא בא לעתים תכופות לידי טעות בשמות, בתאריכים, בסדר המאורעות, ולא רק שאינו עוזר לחקירה ההיסטורית, אלא מסוגל אפילו להכביד עליה“.

אהרן קאמינקא

הערה לכתובת „הכנענית“ משכם *

עדיין אני מחזיק בדעה, כי כתובת שכם נקראת בטור זקוף מלמעלה למטה. ראשית, משום שכל הכתבים הידועים לנו כיום החלו בכתיבה בדרך זו (הסיני, השומרי — כתב היתדות, המצרי — כתב החרטומים, כתב מאיא ההודי); והסברתי את הטעמים בפרוטרוט בספרי תולדות הכתב העברי, פרק א'. אמנם, מאחר „שהכנענים“ שאלו את מלאכת הכתב ממצרים, שבה כבר היתה נהוגה בזמן ההוא גם כתיבה בשורות אפקיות, יתכן כי יכלו לפסוח על דרגת התפתחות זו של כתיבה בשורות זקופות, אך העובדה נשארת עובדה, כי פרט לכתובת אחת (ראה ספרי על תולדות הכתב, ציור י' בע' 51), הכתובה בשורות אפקיות, הנה כל הכתובות הסינאיות כתובות בטורים זקופים; הכתובות האחרות המתחילות בטור זקוף ומסתיימות בשורה אפקית (לימין או לשמאל), כגון ציור 35 בספרו של ליבוביץ' (שמיזלר מזכירו), אינן ראיות לסתור, שכן במקרים אלה גרמו לשינוי הכיוון תנאי החומר: הכתובת הגיעה לקצה האבן וא"א היה להמשיך הלאה וגם אי-אפשר היה להתחיל עפ"י בטור חדש מחמת ליקויים או מניעות המוסכות בחומר שבו נחרתה הכתובת. בכל מקום שהמסיכות לא גרמו עיכובים כאלה נכתבו הכתובות בטורים זקופים מקבילים (ד"מ ציורים 28, 29, 30 ועוד בספרו הנ"ל של ליבוביץ'). גם דבר היפוך כמה סימנים כדי 90° בדרגת הכתב המאוחרת (ראה ספרי הנ"ל, ע' 55) קשה להסבירו, אם לא במעבר כזה מטורים זקופים לשורות אפקיות. נימוק מכריע שני היא העובדה, כי בכל הכתובות הפיניקיות — כנעניות — עבריות,

(*) ר' ב. מייזלר, ידיעות ז', עע' 90-91.

הכתובות בשורות אפקיות ובאותותיהן ניכר עדיין אפיין התמונני, כיוון הקריאה הוא עם כיוון פניהן של תמונות האנשים ובעלי החיים (ראה ספרי הנ"ל, ע' 51, 59, 95).
ודבר זה הוא בניגוד לנהגם של כל כתבי התמונות האחרים (כתב החרטומים המצרי; כתב ההירוגליפים החתי; כפי הנראה גם הדיסקוס של פיסתוס). דבריו של מייזלר בהערה 2 אינם ראייה לסתור, כי כן בטור זקוף אין כיוון פניו של הסימן בולט לעין כל-כך, ומשפיע על הקריאה שלא-מדעת, כאשר בשורה אפקית. טעם שלישי הוא עצם העובדה, כי התבליט כולו נועד להקבע בקיר או לעמוד נשען על דבר-מה והנה החרותת נחרתה לאורך בליטתה הזקופה של המסגרת, ומי זה יקבע תבליט זקוף כשהוא שוכב על צדו, או יכריח את הקורא לשרבב צוארו לזכוף ראשו למען לקרוא "שורה אפקית" העומדת "על-ראשה". כנגד השערתו יש רק נימוק אחד בר-משקל וזוהי תנוחתם של הסימנים שהם תמונות הראש והיד—נקווה, כי במשך הזמן ימצא חומר אפיגרפי נוסף אשר יעזור לנו להכריע בוודאות בשאלה זו.

לעצם הקריאה. קשה לי לקבל את הערכים ההגאיים שמייחס מייזלר לסימנים; אך עד אשר תמצא בידי דרך קריאה נאותה יותר אין טעם לסתור את הנחותיו של מייזלר. מכל-מקום אעיר רק זאת, כי הסימן השני שבצדה החלק של האסטילה נראה לי לחי"ת — בהשוואה לחי"ת של חרס בית-שמש (שאמנם הוא מאוחר הרבה יותר; ראה ספרי הנ"ל, ציור כ"ב, ע' 109); ומכאן, שאין אני מסכים עם מייזלר כי הסימן A יש לקראו חי"ת; והסימן השלישי בצדה החלק של האסטילה אני קוראו נון, שכן הוא דומה מאוד לנ"ן של לכיש I — ד"מ (ראה ספרי הנ"ל, ציור כ', ע' 102), מאשר לל"מ הפרוטוסיניאית של פגיון לכיש (שם, לוח ה'). הסימן האחד הנראה לי בוודאות הוא סימן הרי"ש, שאותו כבר הזכרתי בספרי הנ"ל, ע' 46.

ש. ייבין

הערות טופוגראפיות

(עם מקרא הספר ארץ-יהודה לפרופ' שמואל קליין ז"ל)

א. Ἀζώτου ὄρεος.

בסיפורי מלחמת יהודה בבכידס מסופר כי לאחר נצחון יהודה בין בארות ואלעשה, ברח אגפו הימני של בכידס והיהודים רדפו אחריו עד אשדוד ההר. כי דבר אין לאשדוד ולעניין המלחמה הזאת כבר הבין כל מי שעסק בפרטי מלחמות החשמונאים; והאב אגל הציע תיקון קל: במקום Ἀζώτου ὄρεος הוא גורס Ἀζώτου ὄρεος, כלומר הר חצור (= בעל חצור). תיקון זה נתקבל גם על דעתו של המנוח ש. קליין ז"ל.¹
גם תיקון זה נראה לי קשה. בכחידס עם מחנהו בא בדרך המלך מירושלים לבירה. יהודה בא עם אנשיו מבאר-רזית (כך יוספוס פלאביוס, קדמ' י"ב, י"א, א'). יש לשער כי בהיות אנשיו מועטים לא הלך יהודה בדרך המלך, אלא בא בשבילי ההרים הצדדיים עד אלעשה אשר ממערב לבירה למען רגל את מצבו של חיל הסורים ומעמדו. אלה היו כנראה לאורך

(1) ר' כהנא, מקב' א', ט', ט"ו; ושם בהערות על תיקונו של אבל. כן ר' — קליין,